

6. Проект концепції мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України // Громадянське суспільство і влада [Електронний ресурс]. – Режим доступу 22.04.2013: <http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/consult/old/show_bill/2031>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

7. Common European Framework of Reference for Language Learning and Testing: Council of Europe (Council for Cultural Cooperation) [Електронний ресурс]. – Режим доступу 04.05.2013: <http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Яна Проскуркіна

***Учебные программы по языку для иностранных студентов
подготовительных факультетов: компетентностный подход***

Аннотация. В статье рассматриваются Учебные программы по языку для иностранных граждан, обучающихся на подготовительных факультетах, и их соответствие современным тенденциям компетентностного подхода. Также предложены пути совершенствования этих программ.

Ключевые слова: программы по языковой подготовке, иностранные студенты.

Yana Proskurkina

***Educational language programs for foreign students studying
at the preparatory faculties: the competence approach***

Summary. The article deals with the language training programs for foreign students who study at the preparatory faculty and their compliance with the current trends of the competency approach. The ways of improving these programs are suggested.

Key words: language program, foreign students.

УДК 159.922.63

Володимир Робак,
м. Львів

**ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ТЕОРІЇ СТАРІННЯ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ЯКІСНОЇ ОПІКИ
ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ**

Найважливішою тенденцією сучасної демографічної ситуації у світі стало швидке зростання частки людей похилого віку у популяції населення. Це породжує цілий комплекс проблем різноманітного характеру (соціальних, медичних, правових, економічних, етичних). Важливу роль у їх вирішенні покликані відіграти соціальні працівники. Хоча ця професія є відносно “молодою”, однак потребу у фахівцях даного напрямку різні освітньо-кваліфікаційних рівнів відчувають як у державних, так і неурядових, добровільних, благодійних, релігійних організаціях. Тому особливої актуальності на даний час набуває проблема належного рівня підготовки фахівців даного напрямку до роботи з

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

різними категоріями населення. Аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що проблемі підготовки соціальних працівників приділяється значна увага як з боку вітчизняних (А. Капська [1], О. Карпенко [2], Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик. [3] та ін.), так і закордонних фахівців, зокрема російських (Є. Холостова, А. Сорвіна [4]) і польських (А. Лещинська-Рейхерт [10]).

На жаль, у змісті освіти підготовки сучасного соціального працівника різних освітньо-кваліфікаційних рівнів в Україні такій проблемі як робота з людьми похилого віку приділяється вкрай мало уваги. Між тим, багато міфів та стереотипів стосовно старості і старих людей значною мірою обумовлені браком наукового знання щодо людей цієї вікової категорії, їхніх прагнень, ментальних потреб, сподівань в тому числі від оточуючого їх соціуму. Такі знання необхідні в першу чергу фахівцям, покликаним здійснювати геронтологічну опіку.

Серед питань, з якими повинен бути ознайомлений сучасний соціальний працівник аби бути готовим до роботи з цією категорією клієнтів, важливе місце посідають сучасні теорії старіння. Ці теорії відіграють важливу роль в організації соціальної роботи з літніми людьми. Особливо цінними в цьому відношенні є ті теорії старіння, які розглядають процес розвитку людини в зрілому віці, тому що вони дозволяють не тільки обрати відповідну модель опіки, але й зробити складовими такої моделі підтримку старих людей та сприяння у їхньому розвитку. Метою даної статті є аналіз вибраних психосоціальних теорій старіння та їх значення для організації успішного процесу навчання та підготовки соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку.

На другому етапі розвитку теоретичних досліджень (приблизно з 1970 по 1985 роки) з'явилось декілька нових теорій: теорія неперервності, теорія обміну, вікової стратифікації. Проаналізуємо послідовно ці теорії.

Теорія неперервності. У своїй найбільш детально розробленій формі теорія неперервності є соціально-психологічною теорією про безперервний розвиток дорослих. У соціальній геронтології її почали застосовувати з кінця 60-х років минулого століття після з'ясування того факту, що незважаючи на зміни у стані здоров'я і функціонуванні, значна частина старих людей виявляє постійність у характері мислення, активності і своїх соціальних зв'язках. Однак така постійність не тотожна стабільності, яку передбачає теорія активності. На відміну від останньої, теорія неперервності є більш гнучкою, більш імовірносно у зв'язках між минулим і теперішнім; що дозволяє прогнозувати певні зразки мислення і поведінки старших людей [11, с. 266].

Згідно даної теорії, для адекватного розуміння поведінки старої людини необхідно знати специфіку її попередніх життєвих етапів, тобто зміст всього життєвого шляху, який передував старості. Індивідуальний досвід, набутий на кожному окремому

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

етапі життя, готує людину до виконання соціальних ролей і функцій наступного етапу. Рухаючись по своїй життєвій траєкторії, людина намагається зберегти набуті раніше звички, навички, ролі і функції, зокрема певні вироблені і перевірені нею схеми пристосування до змін у житті [5, с. 42].

Теорія неперервності базується на чотирьох головних поняттях: внутрішня структура, зовнішня структура, постановка мети і здатність до адаптації. Проаналізуємо їх більш детально.

Внутрішня структура. Ідеї, інтелектуальні навички та інформація, організовані у певні структури, такі як: поняття “я”, персональні цілі, світогляд, філософія життя, моральні засади, мотиви, потреби, знання, стратегії виживання. Ці загальні структури представляють різні “виміри” особистості, які творять унікальне ціле – індивідуальність. Здійснюючи свій життєвий вибір і адаптуючись до змін, люди мотивуються до збереження внутрішньої структури, яка представляє вибраний нею, усталений уклад (спосіб) її життя.

Зовнішня структура. Соціальні ролі, типи і форми активності, стосунки, життєве середовище також певним чином організовуються в свідомості особистості. В результаті в середині віку більшість дорослих людей мають унікальну і добре окреслену зовнішню життєву структуру або стиль життя. Люди сприймають зовнішню структуру свого життя, що розвивається, як важливе джерело соціальної безпеки.

Постановка мети. Теорія неперервності передбачає, що дорослі визначають цілі власного розвитку та формують бажаний напрямок їх досягнення. Саме на це скеровані їхня активність та стосунки з оточенням. Специфічні цілі розвитку впливають як на соціалізацію, так і на розташування в соціальній структурі. На вибір таких цілей суттєвий вплив може мати життєвий досвід, який дорослі можуть використовувати для прийняття важливих рішень: у якій діяльності взяти участь, яку кар’єру реалізовувати, до якої соціальної групи приєднатися і т.д.

Здатність до адаптації. Вміння старіючих людей адаптуватися до життя є результатом життєвого досвіду і персональної еволюції. Все це відбувається у взаємодії з їх зовнішнім соціальним і фізичним оточенням. Адаптуючись до змін, у тому числі і вікових, дорослі продовжують використовувати внутрішні і зовнішні зразки, на розвиток яких вони потратили багато часу і енергії.

Провідною ідеєю теорії неперервності є наступна: люди мотивовані до постійного використання ресурсів адаптації, які вони розвинули впродовж життя, для діагностики ситуацій, визначення курсу на майбутнє і адаптації до змін. У даній теорії робиться теоретичне припущення, що індивіди постійно розвивають зовнішню і внутрішню структуру свого життя і це дозволяє їм пристосовуватися до значної кількості еволюційних змін, уникаючи криз їх подолання. Однак теорія не передбачає, що результати

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

використання даного принципу будуть обов'язково позитивними, або забезпечать індивіду психологічний чи соціальний розвиток на будь-якій стадії життя. Вона пояснює концептуальний шлях організації способу життя, але в ній відсутня ідеологія стосовно того, який життєвий шлях є "правильним" чи "успішним" [11, с. 267].

Результати емпіричних досліджень свідчать, що постійність у поведінці і стосунках є досить поширеним явищем серед старих людей. У 20-річному лонгітюдному дослідженні дорослих у віці 70 років і старших встановлено, що 2/3 учасників експерименту виявили об'єктивну послідовність в таких психологічних чинниках, як впевненість в собі і досягнення персональних цілей, а також в таких соціальних чинниках як частота контактів із сім'єю або друзями [6].

Теорія неперервності пояснює, чому більшість дорослих виявляє значну послідовність у своїх зразках мислення, поведінки і стосунків на пізніх стадіях життя. Люди створюють, постійно змінюють і вдосконалюють раціональні зразки мислення і поведінки, що становлять основу процесів планування, прийняття життєвих рішень і адаптації до змін у житті. Надаючи перевагу такій стратегії, дорослі люди створюють постійність (неперервність) в часі, що забезпечує їм відчуття безпеки, полегшує життєві переміщення і є буфером від впливу раптових змін у житті. Таким чином теорія неперервності служить як загальна рамка для дослідження процесу адаптації, в тому числі і до періоду старості [10, с. 57], [11, с. 268].

Теорія стигматизації, суспільного таврування. Ця теорія традиційно використовується соціологами для пояснення поведінки, наприклад, розумово хворих чи криміналітету. В.Бенгтсон запропонував використати цю теорію для пояснення поведінки людей похилого віку [7].

Теорія стигматизації стверджує: якщо ми даємо певне означення "етикетку" індивіду, то це має значний вплив на спосіб поводження з ним і його сприйняття іншими. Таким чином, ми приписуємо йому певну нову ідентичність, соціальну позицію і роль, а наша поведінка стосовно нього інтерпретується у світлі цих нових параметрів. Часто поведінка особи, що є несумісною з його "позначкою", ігнорується оточенням; до уваги береться лише поведінка, яка підтримує нову ідентичність.

Спочатку індивід може не сприймати позначку, яку йому дали. Однак, це лише питання часу. Це відбувається мінімум з трьох причин. Перше, інші люди будуть сприймати його у відповідності з його позначкою. Друге, індивіди будуть отримувати позитивні сигнали з боку оточення, якщо їхня поведінка узгоджується з їхнім "ярликом" і негативні сигнали – якщо цього відбуватися не буде. Третє, позначеному часто визначають місце разом з тими, хто має такий самий ярлик і піддають остракізму, якщо він спробує вийти за межі даної соціальної групи [8, с. 106-107].

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

Старші люди в результаті втрати свого соціального статусу і ролей стають все більш залежними від зовнішнього середовища. Соціум сприймає їх як залежних осіб і відповідним чином “позначає” їх як таких, від яких немає жодної користі, пасивних, хворих, маргінальних, з обмеженими можливостями, які створюють для суспільства тільки проблеми. Згодом старі люди погоджуються зі своєю “позначкою” і підлаштовують під неї свою поведінку [5, с. 42-43], [10, с. 56-57].

Теорія обміну. Теорія обміну доволі давно використовується у таких науках як соціологія, антропологія і економіка. Одним із перших, хто застосував її у геронтології був Дж. Доуд. Він відзначив головну схожість між теоріями активності та роз’єднання: зменшення соціальної взаємодії із збільшенням віку. На його думку, жодна з цих теорій не в стані пояснити механізм цього зменшення [9].

В загальному, із збільшенням віку зменшуються можливості участі старих людей у житті суспільства. Це пояснюється, з одного боку, зменшенням їх загальної життєздатності, а з іншого, зниженням значення тих ресурсів, що у них залишилися. Наприклад, навички і знання старих людей часто втрачають цінність у зв’язку з швидкими технологічними змінами і оновленням знань. Старі люди перестають відповідати вимогам сучасного суспільства. Молоді люди, які мають сучасні навички і знання, можуть виконувати обов’язки старих людей за меншу плату і з більшою ефективністю. Старші люди потребують і вимагають таких ресурсів як медичне страхування, додаткова плата за стаж та інші бонуси. Тому суспільство відмовляється від їх послуг на користь молодих. Така соціальна нерівність згодом набирає ознак формальної норми [8, с. 107-108], [10, с. 56].

Теорія вікової стратифікації. Ця теорія розглядає суспільство як сукупність вікових груп. Хронологічний вік розділяє популяцію на вікові страти. Кожна вікова страта відрізняється від іншої правами, ролями, обов’язками, нормами поведінки, можливостями, соціальною самоідентифікацією. Переміщаючись з однієї вікової страти до іншої, індивіди можуть набувати ролей цієї страти, хоча можуть, до певної міри, модифікувати вплив цього чинника [10, с. 57].

Теорія вікової стратифікації визначає вік як важливу детермінанту поведінки з двох причин. По-перше, вік може обмежувати здатність індивіда виконувати певні ролі. По-друге, суспільство диференційовано розподіляє права, ролі, привілеї і можливості на основі віку. Тобто вік є змінною, що визначає права, ролі, поведінку і привілеї доступні для індивіда. Наприклад, хронологічний вік впливає на виконання певних ролей тому, що існують біологічні, законодавчі і соціальні обмеження [8, с. 108].

Дана теорія допомагає встановити і пояснити характерні особливості окремих поколінь. Вона надає особливого значення способу життя і загальним особливостям, що властиві певній

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

віковій категорії. В рамках цієї теорії на перший план висуваються такі проблеми, як соціальний статус старих людей, індивідуальні переміщення з однієї вікової страти до іншої, механізми розподілу соціовікових ролей, взаємовідносини з іншими віковими групами [5, с. 43].

Хоча теорія вікової стратифікації отримала широке визнання у геронтологів, однак її недоліком є те, що вона формує негативне відношення до старості як до періоду, коли людина не контролює ситуацію.

Феноменологічна теорія. Ця теорія дуже давно використовується в соціальних і психолого-педагогічних науках, але останнім часом переживає певне відродження. Головна ідея феноменологічної теорії: для того або зрозуміти поведінку особи необхідно зрозуміти її перцепційний світ. Давно було визнано, що індивіди бачать світ по різному. Завдяки життєвому досвіду і соціалізації ми розвиваємо перцепційну структуру крізь яку ми вибірково сприймаємо та інтерпретуємо світ. Отже різні індивіди можуть сприймати той самий феномен зовсім по різному.

Очевидно, що феноменологічна теорія є дещо наближена до моделі вікової стратифікації. Однак, на відміну від останньої, феноменологічна теорія не розглядає вік, як головну детермінанту поведінки. Якщо хтось бажає пояснити поведінку індивіда, це потрібно робити не через вік, а через його перцепційну структуру. Не подія є важливою сама по собі, а те, як індивід її інтерпретує. Феноменологічна теорія робить спробу з'ясувати перцепційну структуру індивіда. Якщо це зробити, то далі вже буде просто передбачити і пояснити його поведінку [8, с. 110].

Базовим положенням феноменологічної теорії в геронтології є те, що особа сама створює свій образ старості [10, с. 56].

Теорія компетентності є своєрідним продовженням і доповненням теорії активності. Ця теорія аналізує компетентність старших людей, при чому компетентність тут розуміється як прийняття відповідальності за власне життя і самостійне його формування. Компетентність старшої людини розглядається в трьох вимірах:

1) фізичному – про компетенцію свідчить хороший стан здоров'я, фізична вправність, незалежність від допомоги та опіки з боку інших осіб;

2) пізнавальному – це виражається в розумовій вправності, добрій пам'яті, здатності до навчання і розв'язування проблем;

3) суспільному – ця компетенція забезпечує належне функціонування в суспільному середовищі (напр. уміння підтримувати добрі стосунки з іншими людьми).

Теорія компетентності є наближеною до *теорії продуктивної старості* (productive aging), згідно з якою продуктивна старість – це форма діяльності старих людей, яка є цінною для суспільства або локальної спільноти [10, с. 57-58].

Розглянуті в даній статті теорії, звичайно, не вичерпують всього спектру теоретичних узагальнень в галузі соціальної геронтології, однак дозволяють зробити певні висновки. Першим з них є те, що сучасна геронтологія є доволі багатою на теорії. Деякі з цих теорій запозичені з психології (теорія позначення, феноменологічна теорія), інші – з соціології (теорія обміну, теорія вікової стратифікації); одні з них краще “працюють” на рівні індивіда (персоналістська теорія), інші більш придатні для аналізу поведінки людей похилого віку як окремої соціальної групи (теорія вікової стратифікації). Це є відображенням інтердисциплінарного характеру сучасної соціальної геронтології як науки. Другий висновок зводиться до того, що процес старіння є надзвичайно багатограним, складним та індивідуалізованим. Його закономірності неможливо описати за допомогою однієї теорії. Це породжує потребу теоретичного плюралізму.

Наведені вище психосоціальні теорії старіння сприяють поясненню сутності процесу старіння з точки зору індивідуальних змін у когнітивних функціях, поведінці, соціальних ролях, стосунках з оточенням, умінні вирішувати проблеми. Їх цінність для соціального працівника визначається тим, що вони озброюють його розумінням процесу старіння, служать теоретичною базою для вибору конкретної технології соціальної допомоги, організації якісного процесу опіки за літньою людиною.

Кожна теорія старіння дає своє бачення процесу “успішного” старіння. Відповідно, на їх основі можна побудувати цілком різні моделі опіки, обрати різні варіанти втручання. Тому в кожному конкретному випадку соціальний працівник повинен здійснити вибір саме тієї моделі, що забезпечить його клієнту найвищу якість життя.

Література

1. Капська А.Й. Технології соціально-педагогічної роботи: навч. посіб. / А.Й. Капська. – К., 2000. – 372 с.
2. Карпенко О.Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / О. Г. Карпенко. – К., 2008. – 44 с.
3. Коваль Л.Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: навч. посіб. / Л.Г. Коваль, І.Д. Зверева, С.Р. Хлебик – К. : ІЗМН, 1997. – 392 с.
4. Холостова Е.И. Социальная работа: теория и практика: учеб. пособ. / Е.И. Холостова [отв. ред.], А.С. Сорвина. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 427 с.
5. Яцемирская Р.С. Социальная геронтология: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Раиса Сергеевна Яцемирская, Инна Григорьевна Беленькая. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 224 с.
6. Atchley R.C. Continuity and adaptation in aging: Creating positive experiences / R.C. Atchley // Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1999. – 232 p.
7. Bengtson V.L. The social psychology of aging / Vern L. Bengtson. – Indianapolis : Bobbs-Merrill, 1973. – 176 p.
8. Crandall R.C. Gerontology. A behavioral science approach /

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

Richard C. Crandall. – Second edition. – Philadelphia : McGraw-Hill Inc., 1991. – 618 p.

9. Dowd J.J. Aging as exchange: A preface to theory / J.J. Dowd // Journal of Gerontology. – 1975. – 30 (5). – P. 584-594.

10. Leszczynska-Rejchert A. Czlowiek starszy i jego wspomaganie – w strone pedagogiki starosci / Anna Leszczynska-Rejchert – Olsztyn : Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2006. – 246 s.

11. Schulz R. The Encyclopedia of Ageing / R. Schulz [Ed. in Chief], L.S. Noelker, K. Rockwood, R.L. Sprott [Ass. Ed.] : Fourth edition: 2-volume set. – New York. – Springer Publishing Comp., 2006. – 720 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу 02.10.2012: <http://www.amazon.com/Encyclopedia-Aging-Two-Volume-Set/dp/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Владимир Робак

Психосоциальные теории старения и их значение для обеспечения процесса качественной опеки пожилых людей

Аннотация. *Анализируются основные социологические теории старения с точки зрения их исторического развития, достижений современной геронтологической науки и значения в процессе подготовки современного социального работника.*

Ключевые слова: *психосоциальные теории старения, подготовка социального работника.*

Volodymyr Robak

Psychosocial Theories of Ageing and their Significance in the Process of quality care of Older Persons

Summary. *The author analyzes psychosocial theories of ageing from the point of view of their historical development, achievements in modern gerontology and significance in the process of modern social worker's training for work with older persons.*

Key words: *psychosocial theories of ageing, social worker's training.*

УДК 378.22

**Віталій Третько,
м. Хмельницький**

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ
МАГІСТРІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Застосування міждисциплінарного підходу у процесі фахової підготовки майбутніх міжнародників розглядається як частина загальної проблеми підвищення рівня професійної, світоглядної, комунікативної та кроскультурної компетентності випускників вищих навчальних закладів.

Актуальність проблеми зумовлена політичними та